

Η εξουσία της ελευθερίας. Μια προσέγγιση του έργου του Ρούμπενς «Απόδοτε τω Καίσαρι»

[Πολιτισμός / Ζωγραφική & Εικαστικές Τέχνες](#)

[Βαγγέλης Παππάς, Εικαστικός - Συγγραφέας](#)

Ήταν φυσικό μετά απ' όλα αυτά να τον περικυκλώσουν οι διανοούμενοι. Οι βασιλείς του ευσεβισμού× εκείνοι που φιλάρεσκα δίδασκαν τον λαό και τηρούσαν κατά γράμμα τον νόμο του Μωυσέως. Τον φιδοζώνουν αλαφροπατώντας ολόγυρά του και τον παρατηρούν προσεκτικά. Τον κοιτούν νυχόκορφα κι αρχίζουν κάπως να υποψιάζονται πως τούτος ο επαναστάτης, ο πράος πρίγκιπας του όνου, δεν ανατρέπει μονάχα το πλουμισμένο παζάρι του ναού, αλλά και το αιώνιο και βολικό παζάρεμα με τον «έμπορο» Θεό.

Ετούτοι είναι αναμφίβολα η περίφημη ιντελιγκέντσια του Θεού. Σκέφτονται κοντεύουν να σπάσουν τα μελίγγια τους αλλ' ακόμα δεν κατέχουν τι να τον ρωτήσουν, με ποιο τέχνασμα δηλαδή θα τον ξεμπροστιάσουν μπροστά στον αστοιχείωτο και μωρόπιστο λαό. Επεξεργάζονται επίμονα μες στο καλοκουρδισμένο τους μυαλό κάθε μια απ' όλες τις πτυχές της θεολογικής τους ευφυίας. Διότι όλη κι όλη η θεολογία τους ήταν μια εμβριθής υπόθεση λογικών

συμπερασμάτων.

Δείτε τους× ξανασκύψτε λιγάκι το βλέμμα σας και παρατηρείστε τους έτσι όπως μονάχα ο σπουδαίος κι ανεπανάληπτος Ρούμπενς θα μπορούσε να τους αποδώσει. Τις υπεροπτικές αλλά και τόσο σκληρές μορφές τους, τις άξαφνες και σπασμωδικές στάσεις των σωμάτων τους, τα συνωμοτικά νεύματα αναμεταξύ τους, τους τεντωμένους λαιμούς και τα ολογούρλωτα μάτια τους. Τούτοι οι εκλεκτοί, οι «καθαροί», οι αναμάρτητοι, κοντοστέκονται έκπληκτοι μπροστά στο φαινόμενο που λέγεται Ιησούς, και του προτείνουν αμήχανα μονάχα ένα νόμισμα. Τίποτα περισσότερο από ένα μικρό ασημένιο νόμισμα...

Και το αστείο σ' αυτή την ιστορία είναι πως τελικά τούτο το νόμισμα είχε στ' αλήθεια «δύο όψεις». Όχι χάριν λόγου, αλλά χάριν μιας πνευματικής διαπίστωσης, η οποία παραδόξως κατατρόπωνε την λογική με όπλο την... λογική.

Τι μας δείχνει εδώ ο Ρούμπενς; Και τι επιλέγει ως κέντρο της σύνθεσής του; Ένα σύμπλεγμα από χέρια. Κοιτάξτε! Τρεις παλάμες. Η μια, χαμηλότερα από τις άλλες, κάπως μετέωρη παραμένει σχεδόν μισάνοιχτη× είναι αυτή που μόλις πρότεινε στον Ιησού ένα νόμισμα. Η άλλη, η παλάμη του Ναζωραίου, το κρατάει στις άκρες των δακτύλων του, και ταυτόχρονα μια τρίτη, το δείχνει – το δείχνει επίμονα και είναι σαν να τον ρωτάει τώρα: *«Δάσκαλε, το ξέρουμε πως είσαι ειλικρινής άνθρωπος και δεν φοβάσαι κανέναν. Πες μας, λοιπόν× επιτρέπεται ή όχι να πληρώνουμε κεφαλικό φόρο στον Καίσαρα;»* Και ο Ιησούς τους ζήτησε, λέει, αμέσως να του δείξουν ένα νόμισμα. Ευθύς τους ρώτησε: *«Ποιανού εικόνα είναι πάνω στο νόμισμα;»* *«Μα, του Καίσαρα!»* του απάντησαν εκείνοι μ' ενδιαφέρον. *«Ε, τότε...ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.»* Κι αυτοί, λέει, μείναν κατάπληκτοι. Σχεδόν δεν πίστευαν στ' αυτιά τους! Τι εκπληκτικός ρήτορας, πόσο ετοιμόλογος και ικανός να μαντεύει τις παγίδες των εχθρών του... Δείτε για παράδειγμα πόσο ξαφνιασμένους μας τους ζωγραφίζει εδώ ο Πέτερ Πάουλ Ρούμπενς, ο οποίος συνέλαβε αυτή την σύνθεση όταν ζούσε πια στο κέντρο της Αμβέρσας, την εποχή που κατοικούσε σε μια ιταλικού στιλ βίλα, την οποία μάλιστα την είχε σχεδιάσει αποκλειστικά ο ίδιος. Μάλιστα τότε είχε και πολλούς μαθητές γύρω του, όντας διάσημος, αλλά το πιο σημαντικό για κείνον ήταν εκείνη η μεγάλη βιβλιοθήκη του, την οποία πραγματικά αξιοποιούσε με αφάνταστη φιλομάθεια και πνευματική όρεξη. Ήταν ένας μορφωμένος καλλιτέχνης, ένα σπάνιο μυαλό για την εποχή του, κι ασυνήθιστα ευγενικός τύπος. Αλλά εκείνο το: *«...ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ»* πολύ τον τυραννούσε μέσα του, τον απασχολούσε ιδιαίτερα, και συχνά πυκνά συλλογίζονταν αν τυχόν είχε ποτέ του εμπλακεί σε κάποιου είδους σύγχυση μεταξύ «Καίσαρος» και «Θεού».

Όταν καταπιάνεται μ' αυτό το έργο, αποφασίζει να τοποθετήσει τον Ιησού στα δεξιά της σύνθεσης. Του αρέσει αυτό. Σκέφτεται μάλιστα να το επαναλάβει σε κάποιους άλλους πίνακές του, εφόσον ο Ιησούς δεν είναι ο μόνος πρωταγωνιστής εδώ. Πολύ ενδιαφέρον, γιατί όντως, εδώ πρωταγωνιστής δεν είναι μονάχα ο νικητής της συγκεκριμένης στιχομυθίας, αλλά η πρόθεση εκείνων που την προκάλεσαν. Ο Ρούμπενς τους στήνει στ' αριστερά, αφήνοντάς τους να καταλαμβάνουν ακόμα και το κέντρο του πίνακα. Παρατηρήστε τους. Τον περικυκλώνουν. Φορούν πολυτελή ρούχα, διαθέτουν δε κι ένα χαρακτηριστικό ύφος (δεν θα λεγα μονάχα επιτηδευμένου ευσεβισμού) αλλά και μιας κατασταλαγμένης γνώσης, η οποία κάπου – κάπου φαντάζει τόσο αμετακίνητη και βέβαιη που κυριολεκτικά τους βαραίνει τα βλέφαρα (ειδικά αν κοιτάξετε με προσοχή αυτόν τον σοφό κύριο τέρμα αριστερά, και το βλέμμα με το οποίο αντικρίζει τον Ιησού). Τι σημαίνει, λοιπόν, μόρφωση, γνώση, εξουσία, και ποια είναι η θέση του Θεού ανάμεσα σ' όλα αυτά; Και είναι αλήθεια πως τούτο το καίριο θέμα

απασχολούσε έντονα τον Ρούμπενς, εφόσον εκτός των άλλων, μεταξύ του 1627 και 1630 επέδειξε αξιοσημείωτη διπλωματική δραστηριότητα και μετακινούνταν μεταξύ των αυλών της Ισπανίας και της Αγγλίας, σε μια προσπάθεια να επιφέρει ειρήνη ανάμεσα στην Ολλανδική δημοκρατία και τις Ισπανικές Κάτω Χώρες.

Ο Ιησούς σηκώνει το ένα του χέρι ψηλά και είναι σαν να τους δείχνει τον Θεό. Έχει σοβαρό ύφος, πράο και σχεδόν ακύμαντο. Οι άλλοι ταραάζονται, σαλεύουν, σκύβουν μπροστά και αλληλοκοιτιούνται ανήσυχοι. Διότι τελικά ποια γνώση επικρατεί εδώ; Ποια λογική; Ίσως θα 'λεγε κανείς μ' ευκολία: η λογική της διάκρισης. Διότι ποιο το νόημα αν μπλέξεις την εξουσία του κόσμου ετούτου με τον Θεό; Σάμπως δηλαδή λογίζεται και ο Θεός ως εξουσία διαφεντεύοντας τον κόσμο ως αφέντης κι απόλυτος δεσπότης; Ή μήπως τελικά πίσω απ' όλα αυτά τίθεται ζήτημα θεοποίησης της εξουσίας; Γιατί αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, τότε αυτό ομολογουμένως είναι κάπως επισφαλές από όποια πλευρά κι αν προέρχεται· είτε από την πλευρά της πολιτικής, είτε ακόμα χειρότερα, από την πλευρά της οποιασδήποτε θρησκείας.

Κάθε είδους εξουσία, ειλικρινής ή μη, έχει μέσα της (ή μάλλον για να το θέσω καλύτερα) είναι δομημένη από τις αρχές της φθαρτότητας. Η εξουσία ως προαίρεση σηματοδοτεί την ανάγκη για κάποιον συγκεντρωτισμό. Αναδεικνύει αποκλειστικά το Εγώ, την Μονάδα, με συνέπεια το Εμείς να έρχεται να συμπληρώσει μ' εθελοδοουλία τούτη την Μονάδα δίνοντάς της την επιβεβλημένη υπόσταση που όντως χρειάζεται. Άρα με απλά λόγια θα λέγαμε πως η Εξουσία είναι μια ανθρώπινη αναγκαιότητα για επικράτηση που 'χει ωστόσο εντός της κάποιας μορφής ήπιο ή σκληρό δηλητήριο. Είναι δηλαδή μια αναπόφευκτη μορφή «σχέσης» που η ηπιότητα ή η ανοικτιρμοσύνη της έχει να κάνει με τον βαθμό της ειλικρινείας της. Όμως στο έργο του Ρούμπενς, αυτού του είδους οι αυταπάτες κατά κάποιον τρόπο διαλύονται: *«Ο Θεός (είναι σαν να τους λέει εδώ ο Ιησούς) δεν γίνεται αντιληπτός μέσα από τέτοιου είδους ατελέσφορα μέτρα, εφόσον ενεργεί μέσω της ειλικρινής Του σχέσης δίχως την παραμικρή ανάγκη κάποιου εξουσιαστικού μοντέλου...»*

Διότι δείτε, παρατηρείστε για ακόμα μια φορά τον Ιησού στον πίνακα του Ρούμπενς. Πως τον αναπαριστά; Είναι μεν αρχοντικός, κύριος των ιδεών του, αλλά συνάμα -και πάντα σ' αντίθεση με τους αντιπάλους του- είναι και ταπεινός, φιλήσυχος, ευπροσήγορος. Το βλέμμα του έχει μια ασυνήθιστη ευγένεια, ίσως και πίκρα για κείνους, αλλά δεν τους νικάει τελικά, δεν τους κατατροπώνει, δεν τους ισοπεδώνει· μ' άλλα λόγια, δεν τους ασκεί καμία εξουσία για να τους καθυποτάξει. Απλώς επιλέγει να διαλέγεται μαζί τους.

Τούτο το «εξουσιαστικό μοντέλο» του Θεού είναι τόσο ακραίο για την ανθρώπινη

νόηση, που για κάτι τύπους, ιδιαίτερα σαν κι αυτούς στον πίνακα, ή ας πούμε ακόμα και για εμάς, καταντάει σκάνδαλο... (για να μην πω, εξωπραγματικό!)

<https://bit.ly/3a9Odaj>